

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83228,Parnas-Jakub-Karol.html>
2022-10-05, 02:02

Parnas Jakub Karol

PARNAS Jakub Karol (16 I 1884, Mokrzany – 29 I 1949, Moskwa), chemik, pionier polskiej biochemii, twórca lwowskiej szkoły biochemicznej. Pochodził z zamożnej rodziny żydowskiej. Był synem właściciela ziemskiego Oskara i Gabrieli z Bernsteinów.

Uczęszczał do szkoły powszechnej w Tarnopolu. Dalsze nauki pobierał we Lwowie w Gimnazjum nr V im. S. Żółkiewskiego, potem w Gimnazjum nr VI im. S. Staszica, które ukończył w 1902. Rozpoczął studia z zakresu chemii w Königliche Technische Hochschule w Berlinie–Charlottenburgu, a w 1904–05 studiował chemię organiczną na uniwersytecie w Strasburgu u prof. J. Thielego. W 1905–07 był uczniem jednego z twórców nowoczesnej chemii organicznej, późniejszego laureata Nagrody Nobla, R. Willstättera, wówczas wykładającego w Eidgenössische Technische Hochschule w Zurychu. W 1907 na uniwersytecie w Monachium P. obronił doktorat z zakresu filozofii. Uzyskał asystenturę na uniwersytecie w Strasburgu u F. Hofmeistera, a w 1913 habilitował się i otrzymał docenturę. Jednocześnie był zatrudniony w stacji zoologicznej w Neapolu w 1910–11, a w 1914 pracował w laboratorium biochemicznym F.G. Hopkinsa w Cambridge, gdzie zastał go wybuch I wojny światowej. Jako poddany austriacki został internowany, a po zwolnieniu powrócił do Strasburga. W 1916 znalazł się w szeregach armii austro-węgierskiej i służył jako biochemik. W tymże roku powierzono mu organizację i kierownictwo Zakładu Chemii Fizjologicznej nowo powstałego UW. Tam w 1919 uzyskał suzyskał stanowisko docenta w zakresie chemii fizjologicznej. Dodatkowo w 1918–19 wykładał chemię analityczną na wydziale farmaceutycznym. Wraz z wybuchem wojny polsko-bolszewickiej P. wstąpił w szeregi WP. Formalnie od 1920, a faktycznie od 1921 był profesorem Uniw. Jana Kazimierza we Lwowie i kierownikiem Zakładu Chemii Lekarskiej wydziału lekarskiego. W roku akademikim

1929/1930 został wybrany na dziekana wydziału lekarskiego UJ. W 1930–31 wykładał na uniwersytecie w Zurychu. W 1934 został doktorem honoris causa uniwersytetu w Atenach. Był członkiem niemieckiej Akad. Nauk Leopoldina w Halle, wykładowcą na uniwersytecie w Gandawie. Miał też czynne członkostwo Tow. Naukowego we Lwowie. W 1931 został członkiem korespondentem PAU. Podczas pierwszej okupacji sowieckiej Lwowa (1939–1941) był nadal aktywny naukowo, godził się na warunki pracy, jakie przed nim postawiły władze sowieckie. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 został ewakuowany do Kijowa, a potem do Ufy. P. był cenny dla Rosjan, gdyż jego badania z zakresu związków kofeinowych były przedmiotem szczególnego zainteresowania wojskowych. W 1942 został laureatem nagrody stalinowskiej za całokształt badań nad chemizmem mięśni. W 1943–49 był dyrektorem Wydziału Chemii i Filozofii Akad. Nauk Medycznych ZSRR w Moskwie. Od 1942 był członkiem Akad. Nauk ZSRR, a od 1944 Akad. Nauk Medycznych ZSRR. W 1945 został członkiem Francuskiej Akad. Medycyny w Paryżu, otrzymał też doktorat honorowy Sorbony oraz został członkiem tow. chemicznych w Londynie, Paryżu i Moskwie. W 1946 przyjechał do Krakowa i Wrocławia z wykładami. Aresztowany w Moskwie 29 I 1949 pod fałszywymi oskarżeniami, zmarł tegoż dnia na Łubiance. Po śmierci Stalina został zrehabilitowany.

P. miał liczne grono uczniów i współpracowników. Wśród nich należy wymienić: P. Osterna, T. Manna, T. Baranowskiego, J. Hellera, W. Mozołowskiego, W. Majbauma i I. Mochnacką.

Zakres zainteresowań badawczych P. był znaczący. Zajmował się zarówno chemią organiczną, analityczną, jak i fizjologiczną, a także był jednym z pionierów współczesnej biochemii. Należał do twórców pierwszej w Polsce tzw. lwowskiej szkoły biochemicznej, napisał wiele odkrywczych prac naukowych tłumaczonych na wiele języków obcych. Jego autorstwa był jeden z najnowocześniejszych wówczas podręczników *Chemia fizjologiczna* (1922). Wraz z uczniami zajmował się przede wszystkim metabolizmem mięśni, odkrył m.in. fosforolizę glikogenu. Jako jeden z pierwszych na świecie zastosował metody izotopowe w biochemii (współpraca z Inst. N. Bohra w Kopenhadze). Dzięki temu

mógł wyznaczyć kolejne etapy przemian związków fosforowych w mięśniach. Nazwisko P. zapisało się w nauce w nazwie schematu EMP (schemat Embdena-Meyerhofa-Parnasa), czyli szlaku reakcji biochemicznych pozwalających przekształcić jedną cząsteczkę glukozy w dwie cząsteczki pirogronianu. EMP jest w istocie tożsamy z najczęściej występującą formą glikolizy. P. wraz ze współpracownikami w istotny sposób uzupełnił wiedzę o mechanizmach rozpadu glikogenu (glikogenolizy) do ATP i wyznaczył kolejne etapy przenoszenia energii P. Punktem wyjścia dla P. było odkrycie w 1927 przez G. Embdena i M. Zimmermanna obecności kwasu adenozymonofosforowego (adenylowego), czyli AMP, w mięśniach. P. jest autorem opisu ciągu przemian związków fosforowych w mięśniach od fosforolizy glikogenu do wytworzenia kwasu mlekowego. Wielkiego znaczenia nabrały jego całkowicie oryginalne i pierwsze w świecie tak dokładne badania nad powstawaniem i gromadzeniem się amoniaku we krwi i mięśniach w wyniku wykonanej przez te mięśnie pracy oraz zjawiska miejscowego, pourazowego nagromadzenia amoniaku. Dzięki metodzie opracowanej przez P. i Hellera udało się wykazać, że źródłem powstającego we krwi amoniaku nie są białka, lecz związki niskocząsteczkowe. P. wraz z Mozołowskim udowodnili też, że amoniak jest wytwarzany w wyniku skurczów mięśni.

Śródka, DSB (T.W. Korzybski); SBP (T.W. Korzybski).

Lwowskie środowisko naukowe w latach 1939–1945. O Jakubie Karolu Parnasie, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Warszawa 1993, s. 198–239; W.S. Ostrowski: *Jakub Karol Parnas. Życie i twórczość*, „Postępy Biochemii” 1986, Vol. 32; *Jakub Parnas*, oprac. zbior., „Postępy Biochemii” 1992, vol. 38; „Acta Physiologica Polonica” 1987, Vol. 18; „Kosmos” 2008.

Ryszard Witold Gryglewski

